

Jurij Japelj (1744–1807)

■ **Dragica Motik**, prof. zgodovine in geografije, upokojenka. Bila je učiteljica dopolnilnega pouka slovenščine v Nemčiji, vrsto let višja svetovalka za dopolnilni pouk slovenščine v tujini na *Zavodu RS za šolstvo*, od šolskega leta 2010 do 2017 je ponovno poučevala dopolnilni pouk slovenščine v Čabru, Tršču, Prezidu, Buzetu, Pulju in na Reki.

V reviji Vzgoja predstavljamo moške, ki so bili dijaki jezuitskega kolegija pri Sv. Jakobu v Ljubljani in so v svojem življenju ustvarili za slovensko kulturo pomembne stvari.

Jurij Japelj je eden izmed teh stebrov. Bil je vsestransko delujoč in uspešen mož: duhovnik, župnik, kanonik in škof,¹ pesnik, pisatelj, prevajalec in pomemben jezikoslovec. Poleg vsega tega je bil velik človekoljub. Vse svoje premoženje je podaril revežem.

Rodil se je 11. 4. 1744 v Kamniku. Oče je bil pek iz Bevk pri Vrhniki, pisal se je Apel. Jurij je z rojstvom postal državljani Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti.² Umrl je 11. 10. 1807 v Celovcu, kjer je opravljal delo vodja semenišča.

Osnovno izobrazbo je dobil od rojaka Mihaela Paglovca,³ župnika v Tuhinju. V jezuitskem kolegiju, ki je bil poleg cerkve sv. Jakoba v Ljubljani, je bil deležen odlične klasične izobrazbe. Takrat so bili jezuitski kolegiji pomembna vzgojno-izobraževalna, duhovna, kulturna in verska središča. Japelj je nadaljeval študij bogoslovja v Gorici, Gradcu in Trstu, kjer je bil leta 1769 v cerkvi sv. Antona posvečen v duhovnika.

Poleg slovenskega jezika je odlično obvladal latinščino; jezikovno znanje je v času študija nadgradil še z italijanščino, francoščino in angleščino. Morda je tudi zaradi širokega jezikovnega znanja zbudil pozornost sodobnih aristokratov, tudi Žige Zoisa in nje-

govnega kroga, ki so potrebovali izobražene ljudi za udejanjanje svojih idej. Ljubljanski škof Herberstein je vedel za mladega Jurija in ga je leta 1773 poklical v Ljubljano ter mu zaupal opravljanje del škofijskega tajnika in notarja.

Prelomnice za jezuitski red in kolegij

Marija Terezija in Jožef II. sta v državo vnašala razsvetljske reforme tudi na področju izobraževanja. V izobraževalnem sistemu sta želela uveljaviti koncept razsvetljske pedagogike, ki je v ospredje postavljala splošno in državljansko izobrazbo ljudskih množic. Država je želela jezuitom odvzeti del premoženja, prvenstvo na izobraževalnem področju, čeprav so ga ti več kot dve stoletji uspešno gradili in kakovostno udejanjali. Iz njihovega izobraževalnega programa so izšli mnogi izjemno uspešni strokovnjaki. Njihovi prispevki so še danes zelo pomembni na družbenem, jezikovnem, naravoslovnem in tehniškem področju. Pomislimo na Hallersteina, Valvazorja, Gruberja, Vega in Pohlina, če omenimo le nekatere. Kljub vsemu je takratna država sledila svojim interesom, v jezuitske in druge šole je želela vključiti večje število laičnih učiteljev.

»V času od 1750 do 1800 je bilo Sveto rimsko cesarstvo nemške narodnosti preplavljeno z obilico spisov in brošur o vzgojnih in učnih vprašanjih. Samo v letu 1784 je izšlo 114 knjig s pedagoško vsebino, njihovo število je presegalo vse druge znanstvene discipline z izjemo teologije ...« (Ciperle, 1998: 37)

Država je vodenje šolske politike vzela v svoje roke. Pri tem je posredno pomagala tudi odločitev papeža, ki je leta 1773 razpustil jezuitski red. Šole je prevzela država.

V družbene okoliščine od druge polovice 18. do prvih desetletij 19. stoletja moramo umestiti Jurija Japlja in njegove sodobnike, med katerimi so bili tudi navdušeni janzenisti, npr. ljubljanski škof Karel Janez Herberstein. Na Kranjskem se je janzenizem utrdil po letu 1770 in se obdržal še nekaj desetletij 19. stoletja.⁴

Jurij Japelj – prevajalec

V teh družbenih razmerah je dobil Jurij Japelj od ljubljanskega škofa Herbersteina povabilo k sodelovanju. Ta se je povabilu odzval, prišel v Ljubljano in tu prevzel glavno vlogo pri izvrševanju škofovega janzenističnega knjižnega programa. Po njegovem navodilu je Japelj leta 1777 neposredno sodeloval v jožefinskem reformnem načrtu, tako da je začel prevajati Sveto pismo. Najprej je prevedel *Ta veliki katekizem s prашanjami in odgovori*, ki je izšel leta 1779, pozneje pa še petkrat.

Janzenisti so želeli ljudstvu priskrbeti sodoben prevod Svetega pisma v slovenščini. Japelj tega dela ni opravljal samostojno, k sodelovanju pri prevajanju je povabil šolnika Blaža Kumerdeja, v tistem času odličnega poznavalca slovenščine. Lotila sta se prevajanja Vulgate, latinskega prevoda Svetega pisma. Pomagala sta si tudi z Dalmatinovim prevodom. To je drugi prevod Svetega pisma v slovenščino. Japelj je iz prvega prevoda sprejemal glasoslovje in dodajal živ slovenski jezik z vključevanjem novejših

slovenskih besed. Pri tem sta se oba prevajalca naslanjala na knjižno dolenjščino, z upoštevanjem nekaterih gorenjskih prvin in tako pomnožila besedni zaklad.

V prvi fazi sta najprej izdala ('dala na svitlo') prvi del *Stare zaveze, Mojzesove bukve v dveh zvezkih* (1791). Tretji zvezek (*Jozue, Sodniki, Ruta*) je prevedel Japelj sam (1796), nato pa so celotno prevajalsko delo nadaljevali in končali drugi. Novi prevod je izhajal 18 let in je ob koncu obsegal 11 zvezkov. Kritike Japljevega prevalskega dela so prihajale z dveh strani, s teološkega in z jezikovnega področja. Prevod ni ustrezal cerkvenim predpisom, ker je izšel brez opomb in brez razlag težje razumljivih mest. Japljevi nasprotniki so potem prevzeli nalogo v svoje roke in dokončali prevod. Japljevo in Kumerdejevo prevajalsko delo je kljub kritikam postalo temelj poznejšim prevodom Biblije. S tem sta postavila ločnico in nakazala smer v razvoju knjižne slovenščine.

Japelj je za cerkvene potrebe pripravil še druge knjige, npr. *Cerkvene pesmi* (1784), *Zbrane molitve* (1786) z dodano pesmarico, *Pridige za vse nedele skuzi lejtju* (1794). Tudi sam je pisal pesmi.⁵

Kot izobraženec je poznal mnogo uglednih sodobnikov izobražencev in aristokratov ter se družil z njimi. Med njimi je imelo pomembno mesto znanstvo z Žigo Zoisom, z znanim razsvetljencem, gospodarstvenikom, trgovcem z železom, lastnikom mnogih železarn na Kranjskem in obenem zavzetim mecenom in podpornikom mladih izobražencev. Spodbujal jih je k študiju različnih smeri in jim pri šolanju še denarno pomagal. Spodbujal jih je k potovanju po 'svetu' ter jim svetoval vrnitev nazaj domov ter delovanje na Kranjskem. Zois je imel na Japlja precejšen vpliv. Usmerjal ga je v jezikoslovje in ga prepričal, naj pripravi rokopis slovenske slovnice. Napisal je slovensko slovnico v nemškem jeziku (*Slawische Sprachlehre ...*), ki je izšla po njegovi smrti.

Japelj je v svoji oporoki vse svoje premoženje po smrti zapustil revežem. Zois je v ta namen na dražbi prodal veliko knjig in rokopisov, nekaj knjig pa je podaril ljubljanski licejski knjižnici. Pozneje je vse to gradivo prešlo v *Nacionalno in univerzitetno knjižnico* – NUK.⁶

Poleg prevajalskega dela je Japelj opravljal številne druge naloge. Leta 1779 je bil vod-

ja posesti in nepremičnin pri Sv. Petru v Ljubljani, od leta 1787 do 1795 je bil župnik v novoustanovljeni cerkvi na Ježici pri Ljubljani, 1795 župnik in dekan v Naklem, leta 1799 pa je postal vodja semenišča v Celovcu. Leta 1806 je bil imenovan za šolskega nadzornika in referenta za šolstvo. Vest, da je izvoljen za tržaškega škofa, ga je dosegla na smrtni postelji.

Omembe vredno je tudi dejstvo, da je bil Jurij Japelj eden izmed soustanoviteljev *Akademije operozov* in njen tajnik.

Jernej Kopitar je Jurija Japlja označil kot »entuzijastično pridnega slavista«, obenem pa ga je kritiziral. Po Kopitarjevem mnenju je imel Japelj preslab čut za jezik in je zato svoje delovanje usmerjal v sisteme in pravila. Kljub kritikam ima Japelj velike zasluge za slovenski knjižni jezik.

Sodobniki o Juriju Japlju

Sodobniki smo mu hvaležni za ustvarjalno delo na jezikovnem in družbenem področju. Svojo hvaležnost mu izražamo tako, da ozaveščamo mlade o delu pomembnega Slovenca in tako negujemo spomin nanj. Primer ozaveščanja mladih, da ne bi pozabili na sorojaka, je tudi postavitve spominske table na pročelju župnišča na Ježici (fotografija in napis) in poimenovanje nekaterih mestnih ulic. Ulice, ki nosijo ime po slavnem Slovencu, imamo v Ka-

mniku, Mengšu, Ljubljani, morda tudi še kje drugje.

Na spominski plošči, pritrjeni na pročelje ježiškega župnišča, piše: *Spominjajte se svojih voditeljev, ki so vam oznanili božjo besedo (Heb. 13,7). Na Ježici je od leta 1787 do 1795 deloval župnik in dekan Jurij Japelj, prevajalec Svetega pisma in ustanovitelj prve šole na Ježici. Postavljeno ob izidu novega prevoda Svetega pisma 1996.* Jurij Japelj (1744–1807) je bil duhovnik, škof, jezikoslovec, književnik in prevajalec.⁷ ◀

Viri in literatura

- Ciperle, Jože (1998): Terezijanska šolska reforma in ljubljanske latinske šole. V Vincenc Rajšp (ur.): *Jeziški kolegij v Ljubljani 1597–1773*. Zbornik razprav (str. 3739). Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU, Provincialat slovenske province Družbe Jezusove, Inštitut za zgodovino Cerkve Teološke fakultete.
- Franc Mihael Paglovec. Pridobljeno 25. 10. 2021 s spletne strani: <https://www.leksikon.si/Oseba/OsebaId/52>.
- Glonar, Joža (2013): Japelj, Jurij (1744–1807). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU.
- Janzenizem. Pridobljeno 22. 10. 2021 s spletne strani: <https://sl.wikipedia.org/wiki/Janzenizem>.
- Jurij Japelj. Pridobljeno 20. 10. 2021 s spletne strani: <http://pslk.zrc-sazu.si/sl/literarni-atlas-ljubljane/jurij-japelj/>.
- Jurij Japelj. Pridobljeno 15. 10. 2021 s spletne strani: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi249855/#slovenski-biografski-leksikon>. Izvirna objava v: Slovenski biografski leksikon: 3. zv. Hintner - Kocen. 1928. Izidor Cankar idr. Ljubljana: Zadrudna gospodarska banka.
- Jurij Japelj. Pridobljeno 15. 10. 2021 s spletne strani: <https://revija.ognjisce.si/revija-ognjisce/27-obletnica-meseca/1766-jurij-japelj>.
- Spominska plošča Juriju Japlju na pročelju župnišča na Ježici. Pridobljeno 25. 10. 2021 s spletne strani: <https://www.kamra.si/en/multimedia/item/spominska-plosca-juriju-japlju-na-procelju-zupnisca-na-jezici.html>.
- Sveto rimsko cesarstvo. Pridobljeno 20. 10. 2021 s spletne strani: https://sl.wikipedia.org/wiki/Sveto_rimsko_cesarstvo.

Opombe

- 1 Te vloge ni nikoli opravljal, saj ga je vest, da je izvoljen za tržaškega škofa, dosegla na smrtni postelji.
- 2 Sveto rimsko cesarstvo nemškega naroda je termin za nacionalno zvezo, ki se je do leta 1157 imenovala Rimsko cesarstvo. Leta 1512 se je v Kölnu ime uradno spremenilo v Sveto rimsko cesarstvo nemškega naroda (nemško: Heiliges Römisches Reich Deutscher Nation, lat. Imperium Romanum Sacrum Nationis Germanicae). Vir: https://sl.wikipedia.org/wiki/Sveto_rimsko_cesarstvo.
- 3 Franc Mihael Paglovec je bil duhovnik, pisatelj in učitelj. Postal je tudi član ljubljanske Akademije operozov. Kot župnik je takoj ob prihodu v Šmartno v Tuhinju ustanovil šolo za nadarjene kmečke otroke, kjer jih je med drugim učil tudi nemščino in latinščino, da bi mogli šolanje nadaljevati v Ljubljani. Paglovec je izdal več knjig. Vir: <https://www.leksikon.si/Oseba/OsebaId/52>.
- 4 Janzenizem je krščansko gibanje. Janzeniste so imenovali privrženec moralnega rigorizma ali jožefinizma oz. reformnega katolicizma, ki ga je spodbujal in izvajal Jožef II. Ta je ukinil nekatere katoliške redove in nacionaliziral cerkveno premoženje. Med janzeniste sodi tudi krog ljubljanskega škofa Karla Janeza Herbersteina, preko njega tudi Jurij Japelj, Blaž Kumerdej in drugi. Vsi imajo zasluge pri razvoju slovenskega šolstva in slovstva. Vir: <https://sl.wikipedia.org/wiki/Janzenizem>.
- 5 Vir: <https://revija.ognjisce.si/revija-ognjisce/27-obletnica-meseca/1766-jurij-japelj>.
- 6 Vir: <https://www.leksikon.si/Oseba/OsebaId/12.8>.
- 7 Vir: <https://www.kamra.si/en/multimedia/item/spominska-plosca-juriju-japlju-na-procelju-zupnisca-na-jezici.html>.

Spominska plošča na pročelju župnišča na Ježici
Vir: www.kamra.si